

psychological health disorders. Adolescents with physical dysfunction have a delay of mental development associated with the features of abnormal development, consequences of deprivation and hospitalism. If an adolescent attends neither secondary school, nor socio-psychological rehabilitation centre, his/her need for communicating with equals in age, including the opposite sex, will not be satisfied. It is assumed, that the disadaptation of adolescents with physical dysfunction is manifested in negative emotions, unconstructive behavioral and cognitive stereotypes, complications of communication, etc.

Keywords: socio-psychological disadaptation, young person with physical dysfunction, sociability, negative emotional states, behavior.

Подано до редакції 01.09.2016

УДК 159; 349

Сергій Іванович Яковенко,
доктор психологічних наук, професор,
Київський інститут сучасної психології та психотерапії,
бульвар Лесі Українки, 34, м. Київ, Україна
Лада Миколаївна Ростомова,
кандидат психологічних наук, доцент кафедри іноземних мов,
Одеський державний університет внутрішніх справ,
вул. Успенська, 1, м. Одеса, Україна

УРАХУВАННЯ ІНТЕРЕСІВ ДІТЕЙ ПРИ РОЗЛУЧЕННІ БАТЬКІВ

В Україні коефіцієнт розлучень досить значний, нерідко розлучаються подружні пари, які мають дітей, для яких ця подія стає травмуючою. Законодавство України передбачає охорону прав та законних інтересів дитини, отже при розлученні батьків суд зобов'язаний встановлювати, хто з батьків, які мають за законом рівні права, має кращі можливості для утримання дитини та забезпечення реалізації «кращих інтересів» дитини. При цьому поняття «інтереси» в праві тлумачиться, інакше, ніж в психології. Суддя не має достатніх спеціальних знань та часу для з'ясування історії сім'ї, що розлучається, тому пропозиції щодо долі дитини має надати фахівець органу опіки та піклування. У статті надано пропозиції щодо методів вивчення потреб дитини та можливостей їх задоволення кожним із батьків, порядку підготовки досудової доповіді, залучення волонтерів для моніторингу забезпечення прав дитини перед та після винесення судового рішення.

Ключові слова: розлучення, інтереси дітей, спеціальні знання, виявлення, правова оцінка та захист інтересів.

Актуальність розглянутої проблеми зумовлена положенням статті 51 Конституції України, яка проголошує, що «Сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою». На конституційному рівні знайшов закріплення принцип рівності прав чоловіка та жінки, у тому числі з питань укладення та припинення шлюбу. Ці положення Конституції конкретизує положення «Загальної декларації прав людини», згідно з якою чоловік та жінка мають однакові права при укладенні шлюбу, перебуванні у ньому, а також під час розлучення. Укладення шлюбу має правові наслідки, так само, як і розлучення. Держава зобов'язана зменшити шкоду від можливого шахрайства чи зловживання довірою, захистити права дітей, які найбільш потерпають від помилок своїх батьків.

Варто зауважити, що Україна відноситься до числа країн, де коефіцієнт розлучень є досить високим (більше 50% зареєстрованих шлюбів) [1]. При цьому в останні роки в Україні спостерігається зро-

стання кількості одружень та спад розлучень: так, у 2011 було зафіксовано рекордно низький рівень розлучень – 61.9 тис., в той час як кількість одружень зросла до 355.9 тис. Найгірша ситуація зі створенням нових сімей була в Україні у 2000 році, коли на 11 одружень припало 8 розлучень. Наразі відношення між одруженнями та розлученнями має позитивну динаміку – пропорцію 5 до 1 [2].

Відомо, що у «житті» сім'ї є кризові періоди, які припадають на перші три місяці подружнього життя (криза адаптації: «не зійшлися характерами»), період після народження дитини, коли досить часто саме мати ініціює розлучення, оскільки не отримує від чоловіка очікуваної підтримки [1-4].

Значна частина шлюбів (в Україні – більше половини) «вмирають» приблизно через п'ять років після утворення, повторні шлюби розпадаються ще швидше, так само, як і наступні. Ризик розлучення досить високий при досягненні дітьми повноліття – через синдром «покинутого гнізда». Підтримка державою

народження дітей в Україні має позитивні результати, але водночас близько 70% дітей зростають в неповних сім'ях, оскільки народжуються поза шлюбом або є дітьми розлучених батьків.

У сучасних умовах розвитку шлюбно-сімейних відносин розлучення є найпоширенішою формою припинення шлюбу за життя батьків. Юридичні аспекти розлучення з позицій цивільного права розглянуто в працях К. А. Граве, А. В. Дзери, О. С. Йоффе, Ш. Д. Чіквашвілі, С. Я. Фурси, Л. С. Явича, О. І. Яворської та ін. вчених. Дослідження проблеми впливу розлучення батьків на особистість дітей представлено працями психологів і педагогів: Ю. Валлерштейна, Д. Келлі, О. Кузіна, О. Максимовича, Н. Малярової, С. Нартової-Бочавер, М. Несмеянової, Г. Фомюка та ін. О. Бовть, Н. Онищенко, І. Сіданіч, В. Шебанова вивчали різні аспекти впливу негативної сімейної атмосфери на дітей дошкільного та шкільного віку, яка передує розлученню. Особливості батьківсько-дитячих взаємин, зміни в життєдіяльності дитини після розлучення, у зв'язку із утворенням нових родин й народження сиблінгів розглядали Т. Алексєнко, М. Буянов, С. Вальпер, А. Добрович, Е. Ейдемільлер, В. Сатір, Г. Фігдор та ін.

За наявності в родині дітей їхня доля вирішується судом, бажання дітей при цьому враховується за умови досягнення ними 12 років, але думка дитини на має вирішального значення. Суд має приймати рішення, керуючись насамперед фундаментальними інтересами дитини. В чому вони полягають – окреме питання, оскільки юристи тлумачать це поняття не так, як психологи. Під інтересами дітей юристи розуміють спроможність батьків задовольнити головні потреби дітей.

За законом, права та обов'язки обох батьків – рівні, але в 90% випадків спірного розлучення суд залишає дитину із матір'ю, що здається цілком виправданим, адже маленька дитина має дуже тісні зв'язки з нею. Якщо мати нездорова, не має матеріальних можливостей для утримання й розвитку дитини чи кількох дітей, суд вправі залишити дітей батькові або розділити їх між батьками. Таке рішення має бути обґрунтованим, спиратися на результати всебічного вивчення фактів. Щоб прийняти правильне рішення, суд має всебічно дослідити сімейну історію, а для цього – використовувати спеціальні знання судових експертів, фахівців із вікової психології, психології сім'ї, соціальної роботи тощо. Але це робиться не завжди.

З набранням чинності сімейним, цивільним та цивільним процесуальним кодексами України окремі аспекти розлучення (форми правочинів, їх порядок та наслідки) мали отримати нового правового регулювання, але практика застосування правових норм виявила певні суперечності та прогалини законодавства, їх усунення можливе на ґрунті системного й міждисциплінарного підходів.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що питання виникнення, розвитку та сучас-

ного правового регулювання інституту розлучення як найпоширенішої форми припинення шлюбу за життя подружжя, визначення долі дітей після розлучення, є актуальними як з теоретичної, так і з практичної точки зору.

Теоретичну основу дослідження склали праці фахівців у галузі сімейного та цивільного права, соціології та психології сім'ї, соціальної роботи. Емпіричну основу дослідження склали доступні нам матеріали судового розгляду справ про розлучення, результати анкетування студентів-юристів та проведення фокус-групи з питань усунення прогалин в правовому забезпеченні розв'язання спорів між батьками при розлученні.

Розлучення батьків практично завжди викликає погіршення умов розвитку для їхньої дитини або дітей. Часто вони переживають значно більший стрес, ніж їхні батьки. Не варто думати, що маленька дитина нічого не розуміє, безпосередні наслідки таких переживань, як правило, неминучі. Ще гірші наслідки має розлучення для підлітків, які вважають, що вони «все розуміють», а тому намагаються поводитися «як дорослі», іноді підлітки намагаються маніпулювати дорослими у своїх інтересах.

Психологи зазначають, що дитина відчуває себе продовженням двох людей – батька і матері, і якщо їй не дозволено любити одного з них, може відчути себе розколотою надвоє.

Дітям важливо мати позитивне уявлення про обох батьків: бути сином або дочкою «зрадника» або «зрадниці» і при цьому відчувати себе упевненим, успішним, гарним – неможливо.

Світ дитини після розлучення батьків змінився, відповідальність за це несуть обидва, отже їм обом доведеться з'ясувати справжню мотивацію дитини і разом обміркувати, як зберегти зв'язок.

Розлучені батьки повинні підтримувати дружні відносини, що непросто, адже причини розлучення та сам процес розірвання шлюбу швидко не забуваються. Вважається, що відчуття образи та гніву залишаться позаду через 2-3 роки. Але дитина не може чекати на примирення так довго, отже батькам варто прислухатися до порад психологів, намагатися бути толерантними один до одного.

Нехай подружнє життя не склалося, але це не означає, що шлюб був невдалим взагалі, адже в ньому народилися діти. Нерозумно та протиправно забороняти своєму колишньому партнеру бачитися з дитиною.

Норми міжнародного та національного права спрямовує увага судів при розгляді справ про розлучення передусім на захист прав та інтересів дітей. В чому вони полягають, закон вичерпної відповіді не дає. Отже, суду при розгляді справ про розлучення та залишення дитини з одним із батьків необхідно дати оцінку бажанню та спроможності кожного з них задовольнити «якнайкращі інтереси дитини».

Оскільки індивідуальна ситуація в кожній сім'ї є унікальною, а матеріалів, які дозволяють точно про-

гнозувати майбутнє, може не бути, закон надає суду право та обов'язок звернутися до органу опіки та піклування за висновком про найкраще вирішення цього питання. Перед спеціалістами доречно ставити питання так: хто з батьків може краще сприяти реалізації законних прав та кращих інтересів дитини.

Для відповіді на це питання залучаються фахівці органу опіки та піклування, які мають всебічно дослідити ситуацію, що склалася в родині в ситуації розлучення, і взаємини батьків, що розлучаються, між собою та з дитиною (дітьми) з урахуванням віку, рівня розвитку, стану здоров'я та інших важливих обставин, і у розумні терміни дати обґрунтовану відповідь на це доленосне запитання.

В методичних посібниках із питань вивчення виховного потенціалу сімей загалом і потенціалу кожного із батьків окремо, звертають на увагу на необхідності вивчення таких чинників:

- структура сім'ї: її склад, кількість дітей, їхня стать та вік, стан здоров'я (інформацію можна отримати від медичних працівників за офіційним запитом);

- відомості про батьків: вік, освіта, професія, заробітки, заняття, домашні обов'язки та навички піклування про дітей, улюблені заняття (можна опитати сусідів, родичів, знайомих, ознайомитися з документами, записами в соціальних мережах);

- матеріальний добробут сім'ї та роль кожного з батьків у його формуванні, розподіл функцій в родині (хто купує товари, хто готує, прибирає, скільки часу приділяють спілкуванню з дитиною (дітьми) тощо);

- стиль стосунків у родині (патріархальний, авторитарний, демократичний, ліберальний, анархічний, наявність педагогічної позиції, місце, яке займають потреби та інтереси дітей (дитини) в житті сім'ї.

- взаємини дорослих, особисті моральні якості, ставлення до виховання дітей, спрямованість виховного впливу матері і батька, знання дітей про своїх батьків, їхню громадянську позицію, плани батьків щодо отримання освіти дітьми, виконання ними громадських доручень у школі, класі; педагогічна активність батьків (участь у заходах, які проводяться для них, обговорення з педагогом проблем виховання і навчання своїх дітей, допомога педагогу).

- які методи виховання використовують батьки: вседозволеність, поблажливі чи сурові, використовують жорсткий контроль, накази, тиск, побажання, переконання, піклування, оберігання від труднощів; задоволення всіх бажань дитини чи тільки тих, які мають розвивальний потенціал; які застосовують заохочення, покарання, пояснення, подають приклад, обмеження задовольень.

- педагогічні кредо батьків у вихованні дитини та їх узгодженість чи суперечність. Наявність адекватного виховання саме хлопчика чи дівчинки. Ставлення батьків до формування правильних стосунків між дітьми. Виховання поваги і готовності до праці, згода стосовно майбутньої професії дитини. Погляди батьків на майбутню сім'ю своєї дитини і підготовка

дітей до ролі чоловіка або дружини. Ставлення сім'ї до самовиховання, стимулювання прагнення дитини вдосконалюватися тощо.

Внутрішньосімейні стосунки:

- стиль взаємин між батьками (авторитарний, демократичний, ліберальний);

- ставлення батьків до дітей: теплота-вимогливість, теплота-дозвіл, холодність-дозвіл, холодність-вимогливість;

- дітей до батьків: повага, любов, піклування, грубість, егоїзм;

- стосунки між дітьми у сім'ї: діти дружать з братами і сестрами, допомагають їм у навчанні; ворожі стосунки, діти постійно конфліктують, намагаються заподіяти шкоду одне одному (встановити причину);

- загальна психологічна атмосфера: чи є у сім'ї порядок, сприятливий психологічний клімат;

- дорослі і діти не привчені до порядку, сім'я живе емоційно бідно, замкнено;

- виконання домашніх справ у сім'ї: розподіл трудових обов'язків, спільне виконання трудовітських справ, участь дитини у домашній роботі;

- ухвалення рішень у сім'ї: чи залучаються діти до таких обговорень, як часто це відбувається.

- досить показові дані про сімейні традиції: як відзначають свята, сімейні події, чи існують у родині сімейні традиції, знання родоводу тощо;

- проведення вільного часу: як у сім'ї дорослі та діти проводять вільний час, їхні захоплення. Чи є спільні, улюблені для всіх заняття? З ким більше часу проводять діти і чи ці заняття сприяють позитивному розвитку;

- чи харчується дитина якісними та корисними продуктами, як розвинена фізично? Чи не хворіє? Отримує належну медичну допомогу, навчена дисципліні, порядку, має спальне місце, місце для ігор та іграшки, приладдя, необхідне для навчання та розумового розвитку. Якщо в родині є комп'ютер, як він використовується, що дитина читає, які передачі дивиться по телебаченню, з ким спілкується, чи знають батьки про поведінку та контакти дитини за межами оселі. Бажано дізнатися, хто ходить з дітьми до театру чи в кіно, на батьківські збори, для кого з батьків звертається дитина за допомогою чи порадою.

У підсумковій частині висновку органу опіки та піклування необхідно дати оцінку наявним недолікам сімейного виховання, констатувати наявність або відсутність таких його ознак, як відсутність єдиних вимог; нерозуміння психологічних особливостей своєї дитини; низький освітній, культурний, психолого-педагогічний рівень одного чи обох батьків; відсутність контролю, бездоглядність дитини; використання антипедагогічних заходів впливу (ким саме, яких саме); неправильне оцінювання дитини, її ідеалізація чи приниження; невиконання рекомендацій педагога, лікаря, соціальних служб; бажання чи небажання займатися дитиною; наявність позашлюбних стосунків; стосунки між дітьми, втру-

чання в сімейні стосунки родичів чоловіка чи дружини, інших людей, наслідки такого втручання.

Особливу увагу слід приділити вірогідним ексцесам домашнього насильства, конфліктам стосовно видатків сімейного бюджету та інші причини напруження у стосунках і реалізації прав та інтересів дітей батьків, які розлучаються.

Слід зазначити, що фахівці органу опіки та піклування не завжди володіють необхідними спеціальними знаннями та методами вивчення сімейних стосунків, а експертні установи не мають у своєму штаті фахівців відповідного профілю. Внаслідок цього експертизу інколи доручають спеціалістам, які мають фахову освіту, досвід роботи з дітьми (у садку, школі, центрі у справах сім'ї), але поставлені перед ними питання передбачають комплексну експертизу. В результаті суд залишає без уваги висновки та рекомендації спеціалістів, вирішуючи спірні питання на власний розсуд, або затягують процес, призначаючи зустрічні, повторні експертизи. Таке затягування справи, як правило, не йде на користь учасникам процесу.

Вищезазначене вказує на необхідність розробки типових алгоритмів комплексного вивчення стану справ у родині, в якій розпочався процес розлучення, навчання відповідним методам збору інформації працівників органів опіки та піклування. Саме така інформація служить запорукою прийняття судом рішення в інтересах дитини, батьки якої розлучаються.

Але й цього замало, адже необхідно прослідкувати, чи належним чином виконуються судові рішення, а за певних умов їх переглядати, адже життя не стоїть на місці, люди та обставини, їхнє життя подеколи радикально змінюються.

Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді надають юридичну, психологічну та соціальну допомогу дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, особам із їх числа, а також їхнім біологічним батькам, опікунам, піклувальникам, прийомним батькам, батькам-вихователям та усиновлювачам безкоштовно та виключно за їхньою згодою.

Спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади у справах сім'ї, дітей та молоді разом із центральним органом виконавчої влади з питань охорони здоров'я забезпечують розробку комплексних програм індивідуальної психологічної, реабілітаційної та коригувальної допомоги дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, особам із їх числа, а також дітям, які перебувають в особливо скрутних і надзвичайних умовах та потребують такої допомоги.

Посади фахівців обіймають особи, що мають вищу освіту із соціальної роботи. Вони можуть залучати собі на допомогу волонтерів, але існують протипоказання до волонтерства та необхідність навчати активістів тому, як правильно допомагати.

У сімейно-правовій сфері поняття інтересу грає важливу роль, а його тлумачення не є загально прий-

нятим. Так, поняття «інтереси сім'ї» включає в себе публічні інтереси сім'ї як соціального інституту та приватні інтереси як малої групи. «Інтереси дитини» – одне із головних понять сімейного права, в якому проголошено рівність прав дітей з іншими родичами, обов'язок батьків та державних органів щодо їх реалізації. З психологічної точки зору, йдеться про задоволення базових потреб, в їх розумінні А. Маслоу, серед них –вітальні потреби, потреба в батьківській любові та підтримці.

«Інтереси дитини» – одне з ключових понять сімейного права – закріплені на рівні прав дітей та обов'язків батьків і державних органів щодо їх реалізації. «Інтереси дитини» – поняття, яке вживається в психології, педагогіці та правових науках, що створює певні непорозуміння при міждисциплінарному дискурсі і за необхідності застосовувати спеціальні знання, які належать до галузей медицини, психології, педагогіки та соціальної роботи.

Інтереси дитини як правова категорія стосуються насамперед юридично значимих інтересів. Законні інтереси (інтереси, опосередковані суб'єктивним правом або ті, що охороняються законом) є предметом захисту. Юридично значимі інтереси, будучи предметом судового розгляду, служать умовою здійснення і захисту інших законних інтересів майнових та немайнових.

До особистих (немайнових) інтересів дітей, актуальних у зв'язку із розірванням шлюбу батьків, відносяться зацікавленість в отриманні належної турботи, виховання та розвитку, яка враховується і захищається судом при визначенні місця проживання дитини, а також інтерес у спілкуванні з батьком, що живе окремо, отриманні від нього турботи і виховання. Майнові інтереси дитини полягають у збереженні існуючих до розлучення матеріальних (в тому числі, житлових) умов життя з метою життєзабезпечення та розвитку.

Захист прав дітей передбачає тільки юрисдикційні форми захисту, оскільки держава в особі законодавця не здатна врегулювати всі, у тому числі і немайнові, суб'єктивні відносини в колі родини. Цей недолік повинні компенсувати соціальні служби у справах сім'ї, оскільки розірвання шлюбу – це не тільки здійснення права на розлучення або захист інтересу, що охороняється законом, шляхом припинення регулятивних правовідносин. Це ще й дія, яка зачіпає права та інтереси інших осіб: дітей, одного з подружжя, а також інтереси держави, суспільства, сім'ї як соціального інституту.

Держава і суспільство зацікавлені у виборі оптимального середовища виховання для дитини, тому приділяють увагу вибору місця проживання дитини після розлучення і вимагають залучення до вирішення цього питання фахівців з психології розвитку і сімейних відносин в особі фахівців органу опіки та піклування. На жаль, кадровий потенціал і методи

роботи цього органу не повною мірою відповідають сучасним вимогам.

Розлучення – правовий акт, який має складні та багатоаспектні наслідки, що стосуються спілкування батьків з дитиною, визначення порядку користування житловим приміщенням. За кордоном такі питання вирішуються за участю служб пробації, соціальних служб, спеціальними «сімейними» або «дитячими» судами.

Забезпечуючи захист інтересів неповнолітніх шляхом участі органу опіки та піклування в судовому розгляді, законодавець, на наш погляд, недостатньо гарантує здійснення прав. Моніторинг розвитку дитини, повторний розгляд у зв'язку із зміною віку, хворобою, змінами складу сім'ї батька, з якою вона проживає, витрати аліментів та ін. обставин, коли

дитина може сама ініціювати повторний розгляд свого положення.

Питання про місце проживання дитини вирішується судом, виходячи з інтересів дитини (незалежно від наявності угоди). У спірній ситуації кожен із подружжя просить суд захистити його власний інтерес, що полягає в бажанні проживати разом з дитиною і безпосередньо займатися її вихованням. За неможливості або небажання батьків виховувати дитину може виникати питання про позбавлення їх батьківських прав, ставитися питання про передання дитини іншим родичам або опікунам.

Залучення волонтерів для супроводу проблемних сімей можливе на підставі ст. 1 Закону України «Про волонтерську діяльність» як напрямок діяльності, не передбачений законом, але і не заборонений законодавством.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мороз М. Україна - на першому місці в Європі за кількістю розлучень / М. Мороз // Газета «Експрес» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/main/2015/08/23/148726-ukrayina-pershomu-misci-yevropi-kilkisty-rozluchen>.

2. Сайт газети «Експрес» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expres.ua/news/2014/10/11/116403-statystyka-rozluchen-ukrayini-shokuvala-papskuu-synod-glava-ugkc>.

3. Ароне К. Развод: крах или новая жизнь? / К. Ароне // Пер. с англ. – М.: «МИРТ», 1995. – 448 с.

4. Дольто Ф. На стороне ребенка / Ф. Дольто. – СПб.: Петербург XXI век, 1997. – 527 с.

5. Конвей Дж. Взрослые дети разводов / Дж. Конвей. – Красноярск: Поликом, 2002. – 264 с.

6. Нартова-Бочавер С. К. Чей я –мамин или папин? / С. К. Нартова-Бочавер, М. Т. Несмеянова, Н. В. Малярова. – М.: МЦНМО, 1995. – 165 с.

REFERENCES

1. Moroz, M. (2016). Ukraine – na pershomu misti v Yevropi za kilkistiu rozluchen [Ukraine as a European lead in the number of divorces]. *Hazeta «Ekspres» – Newspaper «Express»*. Retrieved from: <http://expres.ua/main/2015/08/23/148726-ukrayina-pershomu-misci-yevropi-kilkisty-rozluchen>. [in Ukrainian].

2. *Sait hazety «Ekspres» [The site of the newspaper «Express»]*. Retrieved from: <http://expres.ua/news/2014/10/11/116403-statystyka-rozluchen-ukrayini-shokuvala-papskuu-synod-glava-ugkc> [in Ukrainian].

3. Arone, K. (1995). *Razvod: krakh ili novaya zhyzn?* [Divorce: collapse or a new life?]. Moscow: «MYRT» [in Russian].

4. Dolto, F. (1997). *Na storone rebenka* [Standing for a child]. (transl. from English). Saint Petersburg: Peterburh XXI vek [in Russian].

7. Овчарова Р. В. Психологическое сопровождение родительства / Р. В. Овчарова. – М.: Изд. института психотерапии, 2003. – 317 с.

8. Руденко І. М. Система діагностичних методик для вивчення особливостей життєдіяльності «розлучених» дітей молодшого шкільного віку / І. М. Руденко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки: [зб. наук. праць]. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. – № 16 (40). – С.142-148.

9. Фигдор Г. Дети разведенных родителей: между травмой и надеждой (психоаналитическое исследование) / Г. Фигдор. – М.: Наука, 1995. – 368 с.

10. Шепелева Н., Капустинський В. Про практику розгляду судами справ про визначення місця проживання дитини / Н. Шепелева, В. Капустинський // Слово національної школи суддів України. – 1. – С. 142-152.

5. Konvey, Dzh. (2002). *Vzroslye deti razvodov* [Adult children from divorced families]. (transl. from English). Krasnoyarsk: Polykom [in Russian].

6. Nartova-Bochaver, S. K., Nesmeyanova, M. T., Malyarova, N. V. (1995). *Chey ya – mamyn ili papyn?* [Am I mom's or dad's?]. Moscow: MTsNMO [in Russian].

7. Ovcharova, R. V. (2003). *Psikhologicheskoe soprovozhdenie roditelstva* [Psychological support Parenthood]. Moscow: Yzd. ynstytuta psykhoterapyu [in Russian].

8. Rudenko, I. M. (2007). *Systema diahnostychnykh metodyk dlya izvchennya osoblyvostey zhyttyedyialnosti «rozluchenykh» ditey molodshoho shkilnoho viku* [System of diagnostic techniques for examining the peculiarities of life of “divorced” children of junior school age]. *Naukovyy chasopys NPU im M.P. Drahomanova. Seriya 12. Psykholohichni nauky: zb. nauk. prats – Scientific bulletin of Drhomanov NPU*.

Collection of scientific psychological works. Kyiv: NPU im. M.P.Drahomanova, 16 (40), 142-148 [in Ukrainian].

9. Fyhdor, H. (1995). *Deti razvedennykh roditeley: mezhdru travmoy i nadezhdoy (psikhoanaliticheskoe issledovanie) [Children of divorced parents: between trauma and hope (psychoanalytic research)]*. Moscow: Nauka [in Russian].

10. Shepelyeva, N., Kapustynskyy, V. (2012). Pro praktyku rozhliadu sudamy sprav pro vyznachennia mistisia prozhyvannia dytyny [About the practice of juridical examination about establishing children's place of living]. *Slovo natsionalnoi shkoly suddiv Ukrainy – Word of the National School of Judges of Ukraine, 1 (1), 142-152 [in Ukrainian].*

Сергей Иванович Яковенко,

*доктор психологических наук, профессор,
Киевский институт современной психологии и психотерапии,
бульвар Леси Украинки, 34, г. Киев, Украина,*

Лада Николаевна Ростомова,

*кандидат психологических наук, доцент кафедры иностранных языков,
Одесский государственный университет внутренних дел,
ул. Успенская, 1, г. Одесса, Украина*

УЧЕТ ИНТЕРЕСОВ ДЕТЕЙ ПРИ РАЗВОДЕ РОДИТЕЛЕЙ

В Украине коэффициент разводов довольно значительный, нередко разводятся супружеские пары, имеющие детей, для которых это событие становится травмирующим. Законодательство Украины предусматривает охрану прав и законных интересов ребенка, так что при разводе родителей суд обязан устанавливать, кто из родителей, имеющих по закону равные права, имеет лучшие возможности для содержания ребенка и обеспечения реализации «лучших интересов». При этом понятие «интересы» в праве понимается иначе, чем в психологии. По закону, права и обязанности обоих родителей одинаковы, но в 90% случаев спорного развода суд оставляет ребенка с матерью, что кажется вполне оправданным, ведь маленький ребенок имеет очень тесные связи с ней. Если мать нездорова, не имеет материальных возможностей для содержания и развития ребенка, нескольких детей, суд вправе оставить их отцу или разделить между родителями. Такое решение должно быть обоснованным, опираться на результаты всестороннего изучения фактов. Чтобы принять правильное решение, суд должен всесторонне исследовать семейную историю, а для этого – использовать специальные знания судебных экспертов, специалистов по возрастной психологии, психологии семьи, социальной работе и др. Судья не имеет достаточных специальных знаний и времени для выяснения истории семьи, которая разводится, поэтому предложения о судьбе ребенка должен предоставить специалист органа опеки и попечительства. В его докладе представляются методы изучения потребностей ребенка и оценка возможностей их удовлетворения каждым из родителей, мониторинге обеспечения прав ребенка до и после вынесения судебного решения. Защита прав детей предусматривает только юрисдикционные формы защиты, поскольку государство в лице законодателя не способно урегулировать все, в том числе и неимущественные, субъективные отношения в кругу семьи. Этот недостаток должны компенсировать социальные службы по делам семьи, поскольку расторжение брака – это не только осуществление права на развод или защиту охраняемого законом интереса путем прекращения регулятивного правоотношения. Это еще и действие, которое затрагивает права и интересы других лиц: детей, одного из супругов, а также интересы государства, общества, семьи как социального института.

Ключевые слова: развод, интересы детей, специальные знания, выявления, правовая оценка и защита интересов.

Serhii Yakovenko,

*Doctor of Psychology, professor,
Kyiv Institute of Modern Psychology and Psychotherapy,
34, Lesi Ukrainky Boulevard, Kyiv, Ukraine,*

Lada Rostomova,

*PhD (Candidate of Psychological Sciences), associate professor,
Department of Foreign Languages,
Odessa State University of Internal Affairs,
1, Uspenska Str., Odesa, Ukraine*

CONSIDERATION FOR CHILDREN IN CASE OF PARENTS' DIVORCE

In Ukraine, the rate of divorces is quite significant, married couples often get divorced, and this event becomes traumatic for their children. Ukrainian legislation provides the protection of rights and legal interests of a child, and therefore, when parents get divorced, the court must determine which parent has the best opportunities for providing for a child, considering his/her "interests". Thus, the concept of "interests" in the law is interpreted in a different way com-

pared to psychology. The judge is not aware of the peculiarities of the family which is getting a divorce and does not have enough time to find out its history, so proposals as for the fate of the child must be provided by the expert body of guardianship. The paper contains suggestions on methods of studying the child's needs and the assessment of opportunities of their satisfying by the parents, etc. According to the law, the rights and obligations of both parents are equal, but in 90% of controversial divorce cases, the court allows a child to live with his/her mother that seems to be justified entirely, because a small child has a very close relationship with her. If the mother is not healthy or cannot provide for the child or several children, the court may allow the children to live with the father or to divide them between the parents. This decision must be based on the results of a comprehensive examination of the facts. The court should engage forensic experts, specialists in developmental psychology, family psychology, social work, etc. to make the right decision, considering the child's needs and his/her psychological state.

Keywords: divorce, children's interests, special knowledge, identification, legal assessment and protection of interests.

Подано до редакції 01.09.2016
